

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บรรพบุรุษของไทยมีวิธีการอบรมสั่งสอนบุตรหลานหลายวิธี มีทั้งที่เป็นวิธีอบรมสั่งสอนโดยตรง โดยการว่ากล่าวตักเตือน ซึ่งแจ่มแจ้งเหตุผล ชี้ให้เห็นสิ่งที่ดี ควรปฏิบัติ สิ่งชั่วที่ควรละเว้น และวิธีอบรมสั่งสอนโดยอ้อม โดยการสั่งสอนหรือตักเตือนในทำนองเปรียบเทียบ เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้รู้ว่า สิ่งใดถูกสิ่งใดผิด สิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว ควรหรือไม่ควรทำอย่างไร คำสอนเหล่านี้มักเป็นคำพูดที่คล้องจองกัน ทามนิสัยของคนไทยที่ชอบพูดจาในลักษณะนี้ทำให้จดจำได้ง่าย จนเป็นภาษิตหรือสุภาษิต

ชนชาติไทยมีสุภาษิตที่ใช้ในชาติไทยมาช้านานไม่น้อยกว่าชาติอื่น นอกจากสุภาษิตที่บรรพบุรุษกล่าวอบรมสั่งสอนกันต่อ ๆ มา เช่น บิดามารดากล่าวสั่งสอนบุตรธิดา ครูบาอาจารย์กล่าวสั่งสอนศิษย์แล้ว ยังมีพุทธศาสนสุภาษิต ปริศนาสุภาษิต ตลอดจนสำนวนถ้อยคำที่มีความหมายลึกซึ้งอีกเอนกประการ คำสอนดังกล่าวจะแทรกแง่คิดและคติธรรมให้คนรุ่นหลังได้ยึดถือเป็นแบบแผนแห่งการดำรงชีวิต และเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างลักษณะอุปนิสัยของคนรุ่นหลัง

นอกจากคนไทยสมัยก่อนจะแทรกแง่คิดและคติธรรมคำสอนไว้ในรูปแบบของการพูดจาสั่งสอนแล้ว ยังแทรกไว้ในรูปแบบอื่น ๆ อีก เช่น แทรกอยู่ในนิทานและวรรณกรรมบันเทิงอื่น ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่งที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสั่งสอนโดยตรง ได้แก่ วรรณกรรมคำสอนซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า didactic literature

ชวรัช ปุณโณทก (2505 : 221) กล่าวถึงวรรณกรรมคำสอนไว้ในหนังสือ
วรรณคดีท้องถิ่นว่า

เป็นวรรณกรรมที่มุ่งสอนจริยธรรมแก่สังคม (ชนชั้นผู้ปกครอง, ไพร่ฟ้า
ข้าแผ่นดิน) หน้าที่และจริยธรรมของบุคคลอันประกอบเป็นสังคม เริ่มตนจาก
สังคมครอบครัว การทำมาหากิน ตลอดจนการกำหนดขอห้าม และข้อพึงปฏิบัติ
ของบุคคลต่อสังคมในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมนั้น ๆ

ส่วน Colonel G.E. Gerini (1929 : 42) ได้กล่าวไว้เป็นใจความว่า
หมายถึงหนังสือที่เกี่ยวกับสุภาษิต คติพจน์ คำสั่งสอนทางศีลธรรม และแบบแผนของ
ความประพฤติของไทย ตัวอย่างของหนังสือประเภทนี้ได้แก่ สุภาษิตพระร่วง โคลง
โลกนิติ สุภาษิตอิศริญาณ* สุภาษิต 100 ข้อ สุภาษิตโคลงอย่างเก่า พาสีสอนน้อง
สุภาษิตสอนเด็ก สวัสดิรักษา กฤษณาสอนน้อง และพอหม้ายสอนลูก เป็นต้น

✱ // เท่าที่กล่าวมาแล้ว อาจสรุปความหมายหรือลักษณะของวรรณกรรมคำสอน
ได้ว่า หมายถึง วรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนจริยธรรมแก่คนในสังคม โดยมี
เนื้อหาเกี่ยวกับสุภาษิต คติพจน์ คำสั่งสอนทางศีลธรรม และแบบแผนความประพฤติ
ของสังคมนั้น ตลอดจนมีการกำหนดข้อห้าม และข้อพึงปฏิบัติของบุคคลในสังคม

// ส่วนที่มาของคำสอนเหล่านี้ เกิดขึ้นจากการรวบรวมคติในการดำรงชีวิต
โดยที่ผู้แต่งได้รับความประทับใจจากเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน จากคำสั่งสอน
ศีลธรรมในศาสนาบ้าง จากความฉลาดหลักแหลมในการแก้ปัญหาของนักปราชญ์ หรือ

* เรื่องนี้มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น ภาษิตอิศริญาณ อิศริญาณภาษิต ภาษิต
อิศริญาณ เพลงยาวเจ้าอิศริญาณ และสุภาษิตอิศริญาณ แต่ในที่นี้เรียก สุภาษิตอิศริญาณ
ตามต้นฉบับของ Colonel G.E. Gerini ใน The Journal of the Siam
Society Volume I.

เรียกง่าย ๆ ว่าคติธรรมบ้าง แล้วนำจริยธรรม หรือสุภาสิต หรือคติธรรมของชีวิต ที่ตนเก็บรวบรวมมาจากประสบการณ์ และจากคนที่หลากหลายปรกปรังอื่น ๆ เหล่านี้ มาแต่งเป็นวรรณกรรม (ลิตธา พินิจภูวดล 2522 : 243)

ส่วนคติธรรมซึ่งแสดงออกมาในรูปภาสิตหรือสุภาสิตนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ เก่าแก่ ถ่ายทอดด้วยปากจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง จากยุคสมัยหนึ่งไปสู่อีกยุค สมัยหนึ่ง จึงทำให้มีลักษณะไม่แน่นอน อ้างอิงได้ยาก เพราะแต่ละครั้งที่มีการถ่ายทอดก็ย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลงให้ผิดไปจากรูปเดิม (ลิตธา พินิจภูวดล 2522 : 244) มากบ้างน้อยบ้างจนกว่าจะมีผู้นำเค้าโครงเดิมมาแต่งในรูปวรรณกรรมลายลักษณ์อักษร ความเปลี่ยนแปลงนั้นจึงจะหยุดนิ่งหรือลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด

วรรณกรรมคำสอนของไทยมีอยู่เป็นจำนวนมาก และมีมานานแล้วนับ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ส่วนใหญ่ก็มักไม่มีหลักฐาน ปรากฏแน่ชัดว่าใคร เป็นผู้แต่ง และแต่งสมัยใด ทั้งนี้จะเป็นเพราะวรรณกรรม คำสอนเกิดจากการรวบรวมคติธรรมคำสอน สุภาสิต ^① ของคนรุ่นก่อน ๆ ที่อบรม สั่งสอนสืบต่อกันมา กวีรุ่นหลัง เป็นเพียงผู้บันทึกและจัดเกลาคำสอนเหล่านั้นเป็น ลายลักษณ์อักษร จึงไม่สามารถออกนามได้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งในสมัยนั้น คนอ่านอาจรู้จักกันคืออยู่แล้วว่าใคร เป็นคนแต่งวรรณกรรมคำสอนเรื่องต่าง ๆ แต่ เมื่อเวลาผ่านไปเป็นเวลานาน ๆ บุคคลที่รู้จักก็ลดน้อยลงและถึงแก่กรรมไปจน หมด ตัววรรณกรรมเองก็มีการชำรุดทรุดโทรม ความรู้เรื่องชื่อผู้แต่งวรรณกรรม คำสอนก็สูญหายไป อย่างไรก็ตาม เทาที่มีหลักฐานปรากฏอยู่แสดงให้เห็นว่า นับ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมา วรรณกรรมคำสอนของไทยมีสืบต่อมาทุกยุคทุกสมัย โดย ใช้นั้นหลักฐานที่หลากหลายกันออกไป มีทั้ง ร่าย โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร้อยแก้ว

งานวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอน* โดยตรงที่มีผู้วิจัยไว้แล้วมีอยู่ 2 เรื่อง คือ "วิเคราะห์สุภาสิตพระร่วงโนแจ้งวัฒนธรรม" ของ รัตนา สถิตานนท์ ปริญาวิพนธ์

* หมายความว่าเฉพาะวรรณกรรมคำสอนภาคกลาง ไม่รวมภาคอื่น.

การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร พ.ศ. 2520 และ "จริยศึกษาของสตรีไทยในสุภามิตสอนหญิงค่ากลอน" ของ พัทณี อัยราวงษ์ วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2521

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเรื่อง "คำสอนสตรีไทยจากวรรณกรรมช่วงก่อน ใ้ได้รับอิทธิพลตะวันตก" ของ ปราณี สุรสิทธิ์ วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร พ.ศ. 2527 เป็นการศึกษาคำสอน จากวรรณกรรมทั่ว ๆ ไป ไม่ใช่วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำสั่งสอนโดยตรง

อย่างไรก็ตาม ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกวิจัยเฉพาะวรรณกรรม คำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เท่านั้น เพราะบรรดาวรรณกรรมคำสอนที่ปรากฏหลักฐานหรือพอจะสันนิษฐานสมัย ที่แต่งได้นั้น มีในรัชกาลนี้มากที่สุด และโดยมากใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนเพลง ยาว อีกประการหนึ่งผู้วิจัยเห็นว่ายังไม่มีผู้ใครรวบรวมหรือศึกษาอย่างละเอียดมา ก่อน การศึกษาวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวโดยทราบสมัยที่แต่ง แน่นนอนเช่นในรัชกาลที่ 3 นี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นว่า กลอนเพลงยาวในรัชกาล ดังกล่าวเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดแล้ว ยังอาจสามารถศึกษาเนื้อหาคำสอน รวมทั้ง ค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติ ตลอดจนสภาพสังคมในสมัยนั้นได้ด้วย

ขอบเขตการวิจัย

ในที่นี้ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาว ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเฉพาะที่มีเนื้อหาคำสอนตลอดเรื่อง และมีหลักฐานแน่นอนว่าแต่งในสมัยนี้เท่านั้น โดยมีทั้งที่เป็นฉบับพิมพ์และฉบับสมุดไทย จำนวน 8 เรื่อง* ดังนี้คือ

* เรียงตามลำดับเวลาที่แต่ง แต่เรื่องที่ 7 และ 8 ไม่ทราบปีที่แต่งแน่นอน.

1. เพลงยาวถวายโอวาท
2. สุภาษิตสอนชายหญิง
3. ปรมัตถ์คำกลอน
4. ใ้โอวาท
5. โอวาทกระสัตรี
6. ทศตะสอนบุตร
7. สุภาษิตอิศรญาณ
8. เพลงยาวเจ้าพระ

ความมุ่งหมายในการวิจัย

1. เพื่อรวบรวมวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. เพื่อศึกษาลักษณะการแต่งและเนื้อหาคำสอนของวรรณกรรมคำสอนดังกล่าว
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรมคำสอนที่นำมาศึกษานี้

ผู้วิจัยไม่ได้นำวรรณกรรมคำสอนเรื่องสวัสดิรักษาและสุภาษิตสอนหญิงมาศึกษาวิเคราะห์ในที่นี้ด้วย เพราะทั้ง 2 เรื่องไม่ใช่วรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ 3 กล่าวคือเรื่องสวัสดิรักษา สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ (ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 52) ทรงอธิบายว่า สุนทรภู่เป็นผู้แต่งขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2364-2367 ซึ่งเป็นช่วงที่ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 2 ส่วนเรื่องสุภาษิตสอนหญิง พ้นนี้ อัยราวงษ์ (2520 : 153) ได้วิจัยไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง "จริยศึกษาของสตรีไทยในสุภาษิตสอนหญิงคำกลอน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิตภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ว่า ผู้แต่งเรื่องนี้อาจไม่ใช่สุนทรภู่ แต่น่าจะเป็นกวีอื่นที่มีชื่อ "ภู่" เหมือนกัน ส่วนจะเป็นนายภู่คนใดนั้น ผู้เขียนยังไม่สามารถยืนยันได้แน่นอน เพราะหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของนายภู่อื่นที่มีชื่อสุนทรภู่ ไม่มีให้ศึกษาค้นคว้า.

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กำหนดโครงร่างวิทยานิพนธ์
2. เก็บรวบรวมข้อมูลวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
3. ศึกษาสภาพสังคมและวรรณกรรมในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และเอกสารที่เกี่ยวข้อง
4. วิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา ของวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
5. ศึกษาค่านิยมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมคำสอนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
6. เรียบเรียงผลการวิจัยตามโครงร่างที่กำหนดไว้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผู้วิจัยคาดว่า ผลการวิจัยเรื่องนี้จะ เป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ต้องการชี้ให้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมคำสอนสมัยรัชกาลที่ 3 และทำให้มองเห็นความเชื่อและค่านิยมของคนในสมัยนั้น